

KÉRDŐJELEK A KÜLFÖLDI HUNGARIKA-IRODALOM KURRENS BIBLIOGRÁFIAI FELTÁRÁSA KÖRÜL

MOHOR JENŐ

Előzmények

A hungarikumok (s ezen a továbbiakban külföldi hungarikumot – ha úgy tetszik exterritorikumot – tehát külföldön létrejött nyelvi, személyi-intézményi vagy tartalmi hungarikumot értsünk) bibliográfiai számbavételének igénye, a hungarika-bibliográfia mint kérdéskör és mint cél, voltaképpen a magyar nemzeti bibliográfiával egyidős, és ha a nemzeti öntudatra ébredés korától napjainkig az indítékok egyike-másika változott is, a cél és a törekvés állandó maradt. Hiszen minden nemzetnek természetes törekvése, hogy kultúrájának, tudományának terjedését, hatását figyelje, hogy önmaga jobb megismerése érdekében a mások által rajzolt képét, „hírét a világban” is szemügyre vegye, s vajon egy kialakult hamis kép, egy félreismerés ellen tud-e kellő mértékben ellenhatást kifejteni, ha a hamis képet – éppen a tartalmi patriotikumok figyelése révén – időben nem észleli?

A feltárás célja, értelme, szükségessége nem lehet – talán nem is volt soha – vitás, csak a módszerek, a szervezeti keretek másultak az idők folyamán, és ezek változására alighanem a további fejlődés érdekében is szükség lesz. A hungarika-bibliográfia „hősi korszakát” – ahogyan Haraszthy Gyula mondta¹ – nagy egyéni teljesítmények, szinte egész életművek jelzik. A Szabó Károly, Petrik, Szinnyei, Kertbeny, Apponyi után következő korszak azonban még a legalapvetőbb feladattal, a területi hungarikumok bibliográfiai regisztrációjával – azaz a voltaképpeni kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszeres megjelentetésével – sem tudott megbirkózni. 1945-ben – az újra induló élettel együtt – indul új életre a kurrens *Magyar Nemzeti Bibliográfia*, és a következő évben már életre kel a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a is. A kifelé tekintést azonban a korszak ideológiája sokáig szinte lehetetlenné tette.

Szakirodalmunkban talán Hankiss Jánosnak a Kossuth Lajos Tudományegyetem 1955-ös évkönyvében megjelent írása² említi először a magyar vonatkozásokat, és ezekben az években valóban megtörik a jég. 1957-ben a varsói bibliográfiai konferencia résztvevői a nemzeti bibliográfia fogalmának tisztázásakor annak körébe vonták a patriotika-irodalmat, tehát az adott országban, továbbá az adott ország nyelvén megjelent kiadványokat (területi és nyelvi patriotika), valamint azokat a dokumentumokat, amelyek szerzőjük nemzetisége vagy tartalmuk alapján a nemzeti irodalomhoz sorolhatók (ezeket nevezzük személyi, illetve tartalmi patriotikumnak). A varsói bibliográfiai konferencia eredményeként – és mintegy az elvi tisztázás gyakorlati illusztrációjaként – az európai szocialista országok között megállapodás született a patriotika-irodalom

bibliográfiai leírásainak kölcsönös cseréjéről. 1958-ban a Magyar Könyvszemlében jelenik meg Szentmihályi János tanulmánya a hungarika bibliográfia problémáiról³, és a következő években szinte megpezdül a hungarika-bibliográfia ügye, de még jó tíz évig csak elméletben. Az 1961 őszen tartott gödöllői bibliográfiai munkaértekezlet 1963-ra irányozta elő a „hungarika dokumentáció” megvalósítása lehetőségeinek vizsgálatát, és mégis, 1967-ben Vértesi Miklós többé-kevésbé jogosan állapítja meg, hogy Hankiss és Szentmihályi lassan tíz éves javaslatai visszhang nélkül maradtak.⁴ A szomorú megállapítás azonban mégsem teljesen jogos, hiszen a nemzeti könyvtárban ekkor már alakulnak a tervek. Haraszthy Gyula a Könyvtáros 1966-os évfolyamában a magyar nemzeti bibliográfia rendszeréről szólva így ír: „...a lehangsúlyozottabban a hungarica bibliográfia és dokumentáció ügyét kell kiemelnünk. Ismert és jogos óhaj volt az, hogy az OSZK a külföldi magyar és magyar vonatkozású dokumentumok címanyagát gyűjtse, rendezze, végül valamilyen formában a közreadás problémáját is oldja meg.”⁵ Ugyanebben az évben (az OSZK Híradó hasábjain) az *Országos Gyarapodási Jegyzék* szerkesztője már konkrét hungarika tervekkel jelentkezik.⁶ Igaz, hogy végül is az OGYJ hungarika-melléklete mindössze egy próbaszámot ért meg, de az is tény, hogy 1970-ben, amikor a 3. Országos Könyvtárügyi Konferencián a bibliográfiai feladatok élére került a külföldi magyar nyelvű és magyar vonatkozású közlemények feldolgozásának kérdése, az Országos Széchényi Könyvtár már megjelentette a *Hungarika Külföldi Folyóiratszemle* próbaszámát.

Fordulópont

A kényszerű hallgatás, majd az ország határain kívül élő magyarokhoz való viszonyunk ideológiai-politikai tisztázása, és az ezt követő tervezetések után tehát voltaképpen 1970 tekinthető a *kurrens hungarikum-feltárás fordulópontjának*. És ha Haraszthy Gyula a hungarika-bibliográfia hősi korszakáról beszélt, ezt az 1970 körüli néhány évet talán a hungarika-bibliográfia „optimista korszakának” nevezhetnénk. „Sok lelkesedés, tennivágyás és munka jellemezte ezt az időszakot”⁷, és úgy látszott, „kiépítjük a hungarica információk teljes rendszerét”⁸. Valóban: a *Hungarika Külföldi Folyóiratszemle* próbaszámát követően 1971-ben megindul a lap rendszeres negyedévenkénti megjelenése, és napvilágot lát a *Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok* repertóriumának próbaszáma. Ez utóbbi a következő évtől válik (ugyancsak negyedéves lapként) rendszeressé, és átveszi a *Hungarika Külföldi Folyóiratszemle* magyar nyelvű anyagát. Ezzel kialakult a hetvenes évek elejére jellemző átlagos tájékoztatási igényeknek megfelelő dokumentációs kiadványforma. Az Országos Gyarapodási Jegyzék tervezett mellékletének kiadása azonban lekerült a napirendről, és így a hungarika-bibliográfia csonka maradt: éppen a könyvek bibliográfiai regisztrációjára kellett egészen 1977-ig várni. Ebben az évben ugyanis mindkét kiadvány tartalma (és ennek megfelelően címe is) lényegesen megváltozott: a *Hungarika Irodalmi Szemle* az idegen nyelvű, a *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok* pedig a magyar nyelvű hungarika-könyvek leírását is közli. Mindkét kiadvány könyvanyagának forrása a Könyvek Központi Katalógusához érkező bejelentések, illetve az OSZK saját feldolgozása.

A kurrens külföldi hungarikumok bibliográfiai közreadásán tehát jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár két kiadványa osztozik, egy vitatható fontosságú szempont (a dokumentum nyelve) alapján. Az kétségtelen, hogy általában a patriotika-dokumentumok tipizálásakor a területi szempont után a nyelvi következik, sőt, nem egy ország nemzeti bibliográfiája ez utóbbit részesíti előnyben, és az adott nyelven megjelent dokumentumokat regisztrálja, függetlenül a megjelenés helyétől. Ha azonban a szűkebb értelemben vett nemzeti bibliográfia a területiség elvét vállalja, az azt kiegészítő patriotika-feltárás már saját céljának elérése érdekében választhatja meg további szempontjait, és ezek közt nem feltétlenül a nyelv szerinti megoszlás lesz az első. Napjainkban – és a jövőre nézve – a területi szempontú nemzeti bibliográfiát kell korszerűnek tekintenünk. A nemzeti bibliográfia és a patriotika-irodalom viszonyának megítélése is ennek megfelelően (alig tíz év alatt) erősen módosult. Még a 3. Országos Könyvtárügyi Konferencián is leszögeztük: „Minden fejlett könyvtárüggyel és nemzeti bibliográfiai szolgálattal rendelkező ország arra törekszik, hogy a mindenkori állam határain kívül, de nemzeti nyelvén megjelent, továbbá a vele kapcsolatos (idegen nyelvű) legfontosabb dokumentumokat is feltárja...”⁹ A fejlődés azonban a nemzetközi együttműködés felé irányította a könyvtárügy, a nemzeti könyvtárak és a nemzeti bibliográfiák figyelmét. Megfogalmazódott az egyetemes bibliográfiai számbavétel (UBC) programja, és e programmal összhangban az 1977-es párizsi nemzeti bibliográfiai világkongresszus fő célként a „nemzeti impresszum” számbavételét tűzte a nemzeti bibliográfiák elé. A kongresszus megállapítása szerint a patriotika regisztrálást ugyan fontos kultúrpolitikai szempontok indokolhatják az egyes országokban, ezek közlése azonban más nemzeti bibliográfiák tartalmának részbeni megismétlését jelenti, ezért megjelentetésüket ajánlatos a nemzeti bibliográfiától külön elkülöníteni. A korszerű nemzeti bibliográfia tehát az adott ország területén létrejött dokumentumok regisztrációját tekinti céljának, és fejlődése, kiteljesedése elsősorban a feldolgozásra kerülő dokumentumtípusok körének bővítése, a különféle nem hagyományos ismerethordozók fokozatos bevonása felé tarthat. És ha az ország határain kívül a nemzet nyelvén keletkezett, vagy a nemzet külföldön élő fiai által alkotott műveket a nemzeti tudat többé-kevésbé magáénak érzi is, bibliográfiai feltárásuk funkciója nem azonos a nemzeti bibliográfiáéval.

Regisztrálás és tájékoztatás

Két kurrens hungarika bibliográfiánk kialakításában különböző célok felé törekvő szándékok működtek. Szerepet kapott a nemzeti könyvtári feladatok elsősorban nemzeti szempontú értelmezése, a nemzet iránti felelősséget és a társadalmi memória-funkciót vállaló teljességre törekvés; a mindig a jövő számára dolgozó bibliográfus hite, igényessége és precizitása; valamint a tájékoztató, „informatív” funkciók felismerése és betöltésének igénye. E több irányú törekvések közös eredményeként a kiadványokban keveredik a dokumentációs (tájékoztató, információs) és a bibliográfiai (regisztratív) szempont; az objektíve el nem érhető teljességre törekvés és a válogatás szándéka. A Hungarika Külföldi Folyóiratszemle próbaszámának megjelenésekor az OSZK 86 intézményhez, illetve

könyvtári szakemberhez fordult, hogy véleményt kérjen az új kiadványról¹⁰ A szakmai fogadtatás több olyan kérdést vetett fel, amelyre a megnyugtató választ még ma, tíz év elteltével sem tudjuk.

Arra az aggályra, amely az önálló kiadvány létjogosultságát vitatta és egy egységes cédulakatalógus előnyösebb voltát vetette fel, a válasz egyértelmű: valamiféle publikációra feltétlenül szükség volt, és nyilvánvalóan van is. A tudományos élet és a könyvtárügy már 1970-ben sem volt teljesen főváros-központú, és a decentralizálódás folyamata azóta sem állt meg. A csak helyhez kötött használható cédulakatalógus pedig természetéből adódóan elsősorban csak a helyi (budapesti) érdeklődés kielégítésére alkalmas. A fejlődés azonban nemcsak a tudományos élet decentralizálódását, hanem a korszerű távközlési eszközök könyvtári és információs használatának elterjedését is eredményezi. Mindezeket figyelembe véve a kérdés lényege: a regisztráció és a publikáció viszonya, a publikálandó mennyiség aránya a regisztrált (regisztrálandó vagy regisztrálható) mennyiséghez képest, ma sem megoldott problémája a kurrens hungarikum-feltárásnak. Legalább ilyen lényeges kérdés az azóta is választ várók közül az, amelyik a kiadvány feladatkörének pontos körülhatárolását hiányolja: „csak a kurrens tájékoztatást tekinteti feladatának vagy az irodalomkutatások segédeszköze kíván lenni...”? A válasz hiányát a felemás gyakorlat mutatja: a Hungarika Irodalmi Szemle tartalmának visszakeresésére ma sincs mód, a Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványokhoz viszont éves mutató járul. De lássunk egy kisebb jelentőségűnek tűnő példát is: valaki javasolta „a mai Magyarországon és az egyéb külföldön élő magyar szerzők valamiféle megkülönböztetését”. A javaslat merőben gyakorlati, hiszen a magyar szerző műve így is, úgy is személyi hungarikum, függetlenül a személy pillanatnyi lakhelyétől. (Tekintsünk most el a magyar szerző definiálásának nehézségeitől.) A tájékoztató funkciót vállaló bibliográfiai feltárás azonban akkor tölti be igazán hivatását, ha minél sokoldalúbban tájékoztat. És aki a bibliográfiát tájékoztató eszközként veszi kézbe, annak – adott esetben akár még a mű tartalmára, a téma megközelítési módjára is utaló – fontos információ lehet, hogy magyarországi, vagy külföldi magyar szerző munkájáról értesül-e lapjairól.

Érdekes, hogy az 1970-es próbaszám visszhangja általában helyeslően értékelte a hungarika-bibliográfia tartalmi teljességre törekvő gyűjtését. Alig néhány vélemény mondott olyasmit, hogy esetleg helyesebb lenne, ha „...az orvostudományi tanulmányok a kiadványban nem kapnának helyet és továbbra is a MOB (Magyar Orvosi Bibliográfia) tárná fel az anyagot”, vagy hogy „...műszaki, mezőgazdasági és orvosi területen [a hungarikum-anyag feltárása] jobban illeszkedne a meglévő nemzeti szakbibliográfiák profiljába, illetve ebben a külön kiadványban való közlésük sok duplikációt eredményezne”.¹¹ Rózsa György szerint „a teljes értékű könyvészethez hozzátartozik a külföldön megjelent vonatkozó irodalom is”.¹² Ha ezt a kívánalmat egy-egy szakma vagy tudományág könyvészetére, tehát a szakbibliográfiákra értjük – főként társadalomtudományi területeken – nehezen vitathatjuk igazságát.

Ezzel azonban újabb, a kurrens hungarika-bibliográfiák funkcióinak tisztázása szempontjából alapvető fontosságú kérdéshez érkeztünk. Azonos jelentőségű-e a hungarikum általában, és a nyelvi, személyi vagy tartalmi hungarikum külön-külön az egyes tudományterületeken, a társadalomtudományokban, a művészetek terén, a természet- vagy éppen

az alkalmazott tudományok bibliográfiai regisztrációjában, illetve bibliográfiai szintű információellátásában? A Hungarika Külföldi Folyóiratszemlét recenzeáló Csúry István örömmel üdvözölte, hogy a bibliográfia kiterjed a természet- és alkalmazott tudományokra, de éppen e téren az anyagot redukálандónak tartja: „...elsősorban a tudánypolitikai, gazdaság- és iparpolitikai, illetve szervezési tevékenységek információigényeinek kell majd meghatározó jelentőséget tulajdonítani”.¹³ Íme, a lehetséges válaszok egyike. A további válaszkéréshez pedig néhány adat nyújtson segítséget. A Hungarika Irodalmi Szemle hazai előfizetői közül a társadalomtudományi szak- és felsőoktatási könyvtárak és egyéb intézmények (levéltárak, kiadók, kisebb tudományos intézetek) száma 85, míg a természettudományi, orvosi, műszaki és mezőgazdasági jellegűeké 39. A Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok esetében ugyanez az arány kevésbé éles: 71 – 40. Az elmúlt év folyamán a hungarika-bibliográfiák szerkesztősége a hazai előfizetők körében kérdőíves felmérést végzett. Érdemi válaszokat 33 közművelődési könyvtár, 36 társadalomtudományi profilú és 10 műszaki, orvosi és mezőgazdasági jellegű könyvtár (illetve egyéb előfizető) adott. Válaszaik szerint az alábbi szakterületeken, illetve témakörökben hasznosítják a kurrens hungarika-bibliográfiák anyagát: 15–15 előfordulással: helyismeret, helytörténet, illetve irodalom, irodalomtudomány; 10 esetben történelem, 4–4 említéssel mezőgazdaság, orvostudomány, társadalomtudományok, művészet. A továbbiakban szerepel még művelődéstörténet, levéltártudomány, ásványvagyon-történet, hidrológia, hungarológia, nyelvészet, zene, építészet, néprajz, biológia stb. Az összesített eredmény az eddigi legnagyobb eltérést mutatja: a társadalomtudományok körébe sorolható a megnevezett témakörök közül 98, míg a természet- és alkalmazott tudományokra mindössze 16 említés esik.

Érdemes ezeket a tényeket néhány más adattal – a bibliográfiák tartalmi arányai-val – összevetni. Ezekből megállapítható, hogy a HISZ (Hungarika Irodalmi Szemle) lényegesen kevesebb természettudományi előfizetőjét jobban látja el, mint a társadalomtudományi érdeklődésűeket, holott nyilvánvaló, hogy a hungarika jelleg a társadalomtudományi szakirodalomban nagyobb jelentőségű. Egészen szélsőséges eset az orvostudomány, ahol a négy felhasználó 482 tételt kap, azaz: A Hungarika Irodalmi Szemlében az orvostudomány információellátása valamivel több, mint hatszorosan múlja felül a társadalomtudományokét. (Idézzük fel ezzel kapcsolatban a 11. számú jegyzetben már említetteket.) A külföldi magyar nyelvű publikációk közel fele szépirodalmi alkotás, és a fennmaradó szakirodalomnak csak mintegy nyolcadrésze sorolható a természet- és alkalmazott tudományok körébe. Ennek alapján a Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok egy társadalomtudományi előfizetőjére 31, egy természettudományira 4 bibliográfiai tétel jut.

Az összesített eredmények szerint a két hungarika-bibliográfia egy társadalomtudományi profilú felhasználójára (az utolsó három év átlagában) 21, egy természettudományi témakört megnevezőre 42 bibliográfiai tétel jut. A megközelítően feleannyi természet-tudományi előfizető tehát pontosan kétszer olyan jól ellátott, mint a társadalomtudományi jellegű előfizetők. Ha ez a megállapítás nem is adhat teljesen pontos és hű képet az előfizetők és a bibliográfiák viszonyának minden részletéről, arra mindenképpen felhívjuk a figyelmet, hogy a bibliográfiák tartalma és az irántuk megnyilvánuló felhasználói igény között nem teljes az összhang.

Kérdőjelek

A gondokból, megoldatlan kérdésekből – mutatóba – talán ennyi is elég. Ilyen gondokkal kell megküzdenie, ilyen kérdésekre kell a választ megtalálnia a kurrens hungarika-bibliográfiáknak ahhoz, hogy a könyvtári hungarika-dokumentumok bibliográfiai regisztrálásának keretterve¹⁴ által javasolt fejlesztésük megkezdhető legyen. A fejlesztésnek ugyanis alapvetően két útja képzelhető el. Az egyik az adott (kialakult) formák megtartása, illetve megszilárdítása: kiteljesedettebb tartalommal, megbízhatóbb, ellenőrzöttebb teljességgel való megtöltése; a járulékos formai elemek (mutatók, kumulációk stb.) fejlesztése; a munkamenet tökéletesítése (az átfutási idő csökkentése, a megjelenés gyakoribbá tétele stb.). Nyilvánvaló, hogy jelen adottságaink között ez a fajta intenzív fejlesztés nem valósítható meg, és a keretterv egy másik javaslatának figyelmeztetése egy ilyenfajta elképzelésre is vonatkozik: „A tartalmi hungarikumok teljességre törekvő bibliográfiai regisztrálási rendszerének kiépítését csak józan mértéktartással lehet elhatározni. A mindenre kiterjedő rendszer olyan szellemi és anyagi ráfordítást jelentő feladat lenne, amelynek megoldása körülményeink között lehetetlennek látszik. A dokumentumokra irányuló kutatásokban főirányokat és súlypontokat kell meghatározni.”. A másik út viszont éppen az alapvető formák módosítása felé vezet: a fejlesztés ebben az esetben új gyűjtőkör és új megjelenési mód kialakítását, a nagyobb szelektivitást, egyes korábbi funkciókról való lemondást, illetve e funkciók lehető áthárítását jelenti.

A fejlesztés – magától értetődően – elsősorban tartalmi módosulást kell, hogy jelentsen, és a tartalmi módosulás (módosítás) nem képzelhető el a funkciók megváltoztatása, az új funkciók megfogalmazása nélkül. A hungarika-bibliográfiák jelenlegi funkciója lényegében a teljesség vállalásából adódik: magyarországi magyar szerzők külföldi megjelenéseit, külföldi magyarok bármilyen nyelvű – és tárgyú – munkáit, magyar vonatkozású írásokat, magyar teljesítmények és alkotások külföldi visszhangját és a magyar nyelvű külföldi produktumokat (könyv és folyóiratcikk formájában) egyaránt regisztrálva, voltaképpen a teljes magyar szellemi aktivitás Magyarország határain kívüli hatását, szerepét, jelenlétét kívánja mérni és rögzíteni. Természetes, hogy a „teljesség” korántsem lehet teljes, a figyelt folyóiratok, szakterületek, sőt, országok, nyelvek tekintetében sem, a feltárt anyag bizonyos mértékben válogatott megjelentetése is szükségszerű, és végül – a könyvanyag tekintetében – csak azt regisztrálja, ami az országba, illetve bejelentés formájában az OSZK-ba beérkezik. E sokat – sőt, mindent – markoló, és végül is szükségszerűen csak egy (bár jelentős) részt fogó funkció-felfogást felválthatja egyrészt a különböző hungarika-kategóriák, másrészt a különböző tudományágak és szakterületek megválogatásával leszűkített profil, illetve – harmadrészt – e két válogatási szempont kombinációja.

Feltétlenül érdemes például azt megvizsgálni, hogy az egyes hungarika-féleségek (úgy mint: magyar szerző megjelenése, külföldi magyar szerző műve, magyar vonatkozású mű, külföldön magyar nyelven megjelent mű) azonos értékűek – helyesebben szólva: azonos érdeklődésre számot tartók – minden szakterület szempontjából. Már 1966-ban megfogalmazódott: „Alig hihető, hogy szélesebb rétegeket érdekelne, hogy egy magyar származású szerző egy dán lapban mit ír egy biokémiai kérdésről, illetve, ha érdeklí, nem

azért érdeklí, mert magyar volt az illető. S ha ezt is tudja, úgy ez legfeljebb érzelmi színezetet ad, de nem tudományos többletet.”¹⁵ Azonban a Hungarika Irodalmi Szemle megalapítása óta a fent jelzett érdeklődést is kielégíti (legalább is igénye és lehetőségei szerint), és a Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok válogatási szempontjai is nagyon „nyitva hagyják a kaput”. De arra is gondolunk, hogy a magyarság, a magyar nyelv jelenlétének regisztrálására nem elég-e esetenként egy magyar nyelvű lap meglétének tényével, e tény rögzítésével beérnünk, és kell-e ennél több gondot fordítanunk olyan lapokra, amelyek valójában csak nyelvükben magyarok. Ami pedig a külföldi magyar szerzőket illeti, talán meglepő, de tény: számos megkérdezett társadalomtudós közül mindössze az irodalomtörténészek tekintik lényeges szempontnak, hogy a külföldön megjelent, témájukba vágó cikk szerzője magyar, illetve magyar származású. Ugyanerre a kérdésre a megkérdezett történészek határozott nemmel válaszoltak. Ez a válasz persze nem jelent mindent, és az alig néhány tíz (viszont kétségtelenül élvonalbeli és neves) tudóst, kutatót válaszra kérő tájékozódásunk eredményeit nem kezelhetjük úgy, mint egy nagy apparátusú és széles körű felmérését. Annyit azonban mindenképpen leszögezhetünk, hogy abban a pillanatban, amikor a kurrens hungarika-bibliográfia lemond a „teljességről”, másként kell tekintenie a külföldi magyar szerzőt, attól függően, hogy szépíró, természettudós, az alkalmazott tudományok valamelyikét művelő szakíró, vagy a társadalomtudományok területén működik-e. Természetes és jogos az a büszkeség, amit egy Szent-Györgyi Albert vagy Gábor Dénes műve, sikere kelt bennünk. De vajon ez a büszkeség feladatunkká teszi-e, hogy akár az ő életműüket, akár egy majdani magyar származású Nobel-díjas tudós teljes életművét bibliográfiailag feltárjuk? A UBC programhoz és az azon alapuló nemzeti bibliográfiai elképzelésekhez igazodva a mi feladatunk az lehet, hogy azt tárjuk fel, azt tegyük megismerhetővé, hozzáférhetővé, ami az életműből hazánkhoz kötődik – ez azonban már nemzeti bibliográfiai feladat, vagy egy kiépítendő nemzeti szakbibliográfiai rendszer ügye (ha cikkekről, és nem monografikus művekről van szó). A kurrens hungarika-bibliográfia pedig szűkebben megszabott, a felhasználói igényekhez jobban igazodó tartalmi keretek között, erőit jobban koncentrálnva, mélyebben és megbízhatóbban tárhatja fel azon területek hungarika irodalmát, amelyekre vállalkozik.

Egy ilyen új hungarika-bibliográfia kialakításakor a fentiekben vázolt körülmények és megfontolások mellett figyelembe kell venni természetesen a hazánk határain kívül élő magyarok számát és elhelyezkedését, de érdemes tekintetbe venni más országok patriotika-feltárási gyakorlatát is. Nem hagyható figyelmen kívül a hazai szakbibliográfiák viszonya a hungarika-anyaghoz, de gondolni kell arra is, hogy e viszony szükség esetén módosulhat. Számításba kell venni a külföldi hungarika-irodalom mennyiségi és minőségi jellemzőit, és az iránta megnyilvánuló érdeklődés sokcélúságát. El kell különíteni a regisztratív és informatív funkciókat, nem ezek szembeállítása, hanem mindkettő megfelelő színvonalú ellátása érdekében. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a külföldön megjelenő magyar vonatkozású, szerzőjű, vagy nyelvű könyvek rendszeres bibliográfiai feltárára és e bibliográfia közreadására feltétlenül szükség van. Ami a folyóiratcikkeket illeti, távolról sem biztos, hogy a jelenlegi megoldás a leginkább célravezető. Bizonyos – főleg természet- és alkalmazott tudományi – témakörökről lemondva, más, nagyobb érdeklődésre számot tartó (illetve fontosabbnak ítélt) témakörökben a figyelt folyóiratok körét

bővítve, a hungarika közlemények feltárásának színvonalát is emelni lehetne. A külföldi magyar nyelvű folyóiratok figyelésének jelenlegi módja ugyancsak módosítható: több folyóirat figyelésével egyidejűleg a repertorizálás során szigorúbb válogatás tehetné értékesebbé a feltáró tevékenység eredményeit.

A feltárt cikk-anyag valódi hasznosítását pedig nyilvánvalóan nem a negyedévenkénti füzetekben való közzététel jelentheti, hanem egyrészt a megfelelő visszakeresési lehetőségeket nyújtó feldolgozás és tárolás, másrészt a felhasználói igényeknek megfelelő, folyamatos és célzott információellátás. Így tehát a hatvanas évek közepétől tervezett „hungarika-dokumentációt” és a hetvenes években létező „hungarika-bibliográfiát” felváltatná a „hungarika-információ”. Ennek megoldása számos további kérdést vet fel, ezek azonban már a jövő, ha – remélhetőleg – nem is távoli jövő kérdőjelei. Ez az írás viszont csak arra vállalkozott, hogy a külföldi hungarikumok kurrens bibliográfiai feltárása jelenlegi rendszerének néhány vitatható pontjára irányítsa az olvasó figyelmét.

JEGYZETEK

1. HARASZTHY Gyula: „Hajszálgökök” és a hungarika-bibliográfia. [Közread. az] OSZK KMK. Bp. 1974. 22 p.
2. HANKISS János: Magyar vonatkozások gyűjtése könyvtárainkban. = A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 183–260.p.
3. SZENTMIHÁLYI János: A hungarika bibliográfia néhány problémája. = Magyar Könyvszemle. 1958. 2.sz. 109–117.p.
4. VÉRTESI Miklós: Hungarika bibliográfiát! = Magyar Könyvszemle. 1967. 3.sz. 283–285.p.
5. HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfia rendszere. = Könyvtáros. 1966. 5.sz. 287–288.p.
6. RÓNA-TAS András: Hungarika-tervek az Országos Gyarapodási Jegyzéknél. = OSZK Híradó. 1966. 2–3.sz. 36–37.p.
7. HARASZTHY Gyula már idézett „Hajszálgökök” c. előadásában jellemzi így ezeket az éveket.
8. HARASZTHY Gyula: Kiépítjük a hungarica információk teljes rendszerét. = Könyvtáros. 1971. 3.sz. 153–154.p.
9. Harmadik Országos Könyvtárügyi Konferencia. Országos központi szolgáltatások. Az 1970. október 8–9-i ágazati ülés anyaga. Bp. OSZK. 1970. 75 p.
10. A szakmai fogadtatást FERENCZY Endréné: Az új hungarika bibliográfia visszhangja c. cikke foglalja össze az OSZK Híradó 1970. 7–8. számában (111–115.p.). A következő idézetek onnan valók.
11. Ami a duplikációt illeti, az Orvosi Könyvtáros 1976. 3. számában BAKUCZ Pálné érdekes elemzésének megállapításait olvashatjuk A hungarika-anyag feldolgozása a Magyar Orvosi Bibliográfiában címmel. Kiinduló kérdésére, hogy az OSZK hungarika bibliográfiai tevékenysége mellett is érdemes-e a MOB-ban ezt az anyagot feltárni, vizsgálódásai alapján igenlő választ ad. A cikk adatai és konklúziója az orvosi szakbibliográfia szempontjából egyértelműek, az általános gyűjtőkörű hungarika-bibliográfia számára azonban egész mást jelenthetnek. Az elemzés alapján talán fel kellett volna vetni a másik kérdést is: az orvosi hungarika anyagot teljes mértékben közlő MOB mellett szükséges-e, érdemes-e a hungarika-bibliográfiában duplikálni a magyar orvosok külföldi szaklapokban megjelent cikkeinek feltárását?
12. RÓZSA György: A hungarica-dokumentáció néhány vonatkozásáról. = Magyar Könyvszemle. 1966. 3.sz. 264–268.p.

13. CSÜRY István: Hungarica Külföldi Folyóiratszemle. = Könyvtári Figyelő. 1972. 5.sz. 553–558.p.
14. A Könyvtári hungarika dokumentumok bibliográfiai regisztrálásának keretterve két részletben került kidolgozásra, sokszorosított formában 1977 április, illetve 1978 márciusi keltezéssel került a szűkebb szakmai fórumok (pl. MTA – MM Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottság) elé. Teljes szövegét a Magyar Könyvszemle 1979. 4. számában HAVASI Zoltán: Kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek kutatása c. cikkében közli (347–368.p.).
15. RÓNA-TAS András i.m.



TÁRSADALMI MUNKÁBAN szállították át Billerica amerikai kisváros lakói 3 óra alatt a könyvtár 40 000 kötetét az új épületbe: 300 ember adta kézről kézre a csomagokat a majdnem 1 kilométeres úton. Mintegy 4000 dollár szállítási költséget takarítottak meg a könyvtárnak.

(Wilson Library Bulletin. 1980. június.)

A FRANCIA TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÓ szolgáltatás, a FRANCIS (French Retrieval Automated Network for Current Information in Social and Human Sciences) adatbázisa 1980 elején 500 000 bibliográfiai egységet tartalmazott, kulcsszavakkal (s zömében referátummal) együtt. Évi gyarapodása mintegy 70 000 tétel. A szolgáltatást a Centre de Documentation Sciences Humaines tartja fenn.

(Inform. Retrieval and Libr. Automation. 1980. aug.)

ÚJABB CIKKEK A WHCLIS-ről. A Fehér Házban rendezett Könyvtári és Tájékoztatási Konferenciával kapcsolatban (*White House Conference on Library and Information Sciences* – WHCLIS) lapunk múlt évi 6-os számában kétrészes szemlecikk jelent meg *Buda Béláné* és *Hegedüs Péter* tollából. Ezt kiegészítendő ajánljuk még a következő írásokat:

– *White House Conference on Library and Information Services*. = *American Libraries*. 11.vol. 1980. 1.no. 18–29.p.

– ETTAL, Wolfgang: Information an den Bürger herantragen. Ergebnisse der Konferenz im Auftrag des Weissen Hauses zu Dienstleistungsaufgaben des Bibliotheks- und Informationswesens (*White House Conference*). = *Nachrichten für Dokumentation*. 31.Jg. 1980. 3.no. 139–144.p.

– A Special Libraries konferenciával foglalkozó tematikus számából (71.vol. 1980. 2.no. 59–130.p.) a konferencia *határozatait* külön ismerteti a *KDSZ* (Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom) *referáló lap 1980/4. száma*.